

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
24.11.2020

Published / Yayımlanma
31.01.2021

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2266>

 Doç.Dr. Hatice MEMİŞOĞLU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD, Bolu / TÜRKİYE

 İrem KARACABEY

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD, Bolu / TÜRKİYE

Citation: Memişoğlu, H. & Karacabey, İ. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel kullanım durumunun incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(65), 92-105.

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL KULLANIM DURUMUNUN İNCELENMESİ

ÖZET

Araştırmanın amacı, Sosyal Bilimler ders kitaplarında görsel kullanım durumlarının ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Bu amaçla 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilimler ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman inceleme kullanılmıştır. Döküman olarak Sosyal bilgiler ders kitaplarından yararlanılmıştır. Ders kitaplarının görsel kullanım düzeyleri tespit edildikten sonra, elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Bulgular doğrultusunda görsel kullanım düzeylerinin eşit olarak dağılmadığı tespit edilmiştir. Görsel çeşitliliğin 7. Sınıf ders kitabının diğer ders kitaplarına göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin soyut konuları somutlaştırabilmeleri için görsel kullanımı önemlidir. Bu nedenle, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında görsel kullanım düzeyleri artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitabı, görsel kullanım

ANALYSING OF VISUAL USAGE IN THE TEXTBOOKS OF SOCIAL STUDIES

ABSTRACT

The object of this research is to determine visual usage situations are in Social Studies textbooks. For this purpose, 5th, 6th and 7th Grade Social Studies textbooks were examined. In the research, document review method was used among the qualitative research methods. Social studies textbooks were used as a document. After determining the visual usage levels of the textbooks, evaluations were made according to the data obtained. According to the findings, it was found that visual usage levels were not evenly distributed. In terms of visual diversity, it was concluded that 7th- grade textbook is more than other textbooks. Visual use is important for students to embody abstract subjects. Therefore, the visual usage levels in 5th and 6th- grade textbooks should be increased.

Keywords: Social sciences, textbook, visual usage.

1. GİRİŞ

Sosyal Bilimler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sosyal ve beşeri bilimleri disiplinler arası bir yaklaşımla bir araya getiren bir çalışma alanıdır (Keskin, 2020). Sosyal Bilimler dersinde farklı konu ve öğrenme alanlarının öğretiminde ders kitapları ve görseller önemli unsurlardır. Günümüzde bireylerin günlük yaşamda ve eğitim sürecinde karşılaştığı görselleri doğru anlamaları ve yorumlamaları oldukça önemlidir. Bu becerileri geliştirmek ve konuları somutlaştırmak amacıyla ders kitaplarında görsellere yer verilmektedir.

Öğrenme-öğretme sürecinin en önemli aracı ders kitabıdır. Derslerde birçok etkinlik, öğretmenler tarafından ders kitapları ile yapılmaktadır. Öğretim programlarına bakılmada, çoğu öğretmen öğrenme öğretme süreci etkinliklerine ilişkin düzenlemeleri ders kitaplarına göre yürütmektedir. Bu nedenle ders kitaplarının önemi daha da artmaktadır (Kızılcıoğlu, 2003).

Ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri plânlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel bir ortamdır (Kutlu, 1998). Ders kitapları çocukların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerinin gelişmesinde katkısı en yüksek olan materyallerdendir. Çocuklar açısından, basılacak ve yazılacak

kitapların niteliğine özen gösterilmelidir. Çünkü kaliteli eğitim büyük oranda kaliteli ders kitaplarıyla gerçekleşecektir (Demirel ve Kiroğlu, 2005). Planlı eğitim uygulamalarında kullanılan ders kitaplarında; açıklayıcı, yönlendirici, tamamlayıcı resim, grafik, şekil gibi öğretim materyallerine yer vererek öğrenme-öğretme sürecini daha canlı, ilgi çekici ve aktif hâle getirebilir (Küçükahmet, 2001). Etkili bir ders kitabı Şahin ve Yıldırım (1999)'a göre; "Görsel zenginlik içermeli, albenisi olmalı, renkli resim ve fotoğraflarla desteklenmelidir."

Türk Dil Kurumu (TDK)'ye göre; görsel "Görme duyusuyla ilgili olan, görmeye dayanan" anlamına gelmektedir. Resimleme ise "Kitap içindeki bir yazıyı açıklayan veya süsleyen resim, illüstrasyon" anlamındadır (TDK, 2005). Görsellerle desteklenen bir derste öğrencinin derse karşı ilgisi artacaktır. Ders kitabı ise, öğrenciler için bir öğretim materyalidir. Öğrencinin ders kitabına ilgi duyması için, ders kitaplarının dikkat çekici nitelikte olması gerekmektedir. Dikkati çekmek, doğru görsel kullanımıyla sağlanabilir. Kaliteli bir şekilde görsellerle donatılmış bir ders kitabı öğrencinin hayal gücünü, yaratıcı düşünmesini ve estetik duygusunun gelişmesini de sağlayacaktır. Öğrencilerin görsel düşünme becerilerinin gelişmesi açısından, görsel öğeler çok önemli etkiye sahiptir. Bununla beraber, bazı bilgi türleri görsel materyallerle öğrenciye etkili sunulabilir. Öğrencileri düşündürmek için görsel öğelerin renk, görüntü, boyut açısından dikkat çekici olması etkililiğini arttırmaktadır. İyi hazırlanmış grafik ve resimler ders kitaplarında dikkatleri çeker. Ayrıca, görseller bilgilerin önemli olduğu beklentisini artırarak, konunun öğrenmesi ve metinlerin etkililiğini artırır (Şahin, 2014).

Görseller hem öğrenmenin etkililiği hem de kalıcılığı açısından son derece önemlidir. 6-12 yaş çocuğu hayat deneyiminin % 83'ünü görme, % 11'ini işitme, % 3,5'ini koklama, % 1,5'ini dokunma, % 1'ini ise tatma duyuları aracılığıyla edinmektedir. Bilgilerin algılanmasında ise okuduklarımızın % 10'unu, duyduğumuzun % 20'sini, gördüklerimizin % 30'unu, hem görüp hem duyduğumuzun % 50'sini, söylediklerimizin % 70'ini ve söylerken yapılanların % 90'nı akılda tutabiliriz (Sönmez, 2005). Bu bilgiye sahip olduğumuzda, görsellerin ve görme yetisinin hayatımızda önemli bir yere sahip olduğunu görebiliriz.

Sosyal Bilgiler öğretiminde kullandığımız görsel materyallerin büyük bir kısmı birer kanıt niteliğindedir. Sosyal Bilgiler öğretiminde kanıt niteliğindeki birincil kaynakların kullanılması, öğrencilerin önemli tarihsel kavramlarla karşılaşmasını sağlar. Birincil kaynaklarla öğrenciler, geçmişte yaşamış insanların yaşamı ile doğrudan temas kurar. Birincil kaynaklar, iyi bir şekilde kullanılırsa duygularımızı ve hayal gücümüze de genişletir. Birincil kaynaklarla öğrencilerin doğrudan uğraşması eleştirel düşüncelerine, sorular sormalarına, zekice çıkarımlar yapmalarına, mantıklı açıklamalar geliştirmelerine ve olayları yorumlamalarına katkı sağlayacaktır. Bu becerilerin kazandırılmasına aracılık eden önemli materyallerden bir tanesi de ders kitaplarıdır. İçeriği itibarıyla sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden elde edilen bilgilerden beslenen sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarımında yazılı kaynakların yanında, görsel kaynaklar da önemli bir aktör olarak yer almaktadır (Akbaba, 2013).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsellere yer verilmesi öğrencinin konunun daha kolay anlaşılmasına ve akılda kalmasına yardımcı olur. Görsellerin kullanımıyla aynı zamanda istenilen değer ve beceriler kazandırılabilir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında karşımıza çıkabilecek görseller şunlardır: Haritalar, tablo ve grafikler, kavram ve zihin haritaları, karikatürler, minyatür ve gravürler, zaman şeritleri, haber yazıları, fotoğraf ve resimler.

Resimler: İlköğretim birinci ve ikinci kademesinde sosyal bilgiler dersi için değerli bir öğretim aracıdır hem de ucuzdur. Öğretmen dersi işlerken kullanabileceği resimleri konunun özelliğine göre, yeri geldikçe kullanılmalıdır. Resim; öğrencinin ilgisini çeker, yanlış öğrenmeleri düzeltir, kalıcılığı artırır, sözcük dağarcığının zenginleşmesine yardım eder ve gözlem gücünü zenginleştirir (Nas, 2000).

Resimler, geçmişte öğrencilerin gözünde basit ve anlaşılır bir hale getirmede, sosyal bilgiler öğretmenlerine yardımcı olabilecek unsurların başında gelir. İlgili araştırmalar metin ve sembollerin uzun vadede hatırlanmasına ve bunlara eşlik eden resim ve diyagramların yardımcı olduğunu belirtmektedir (Akbaba, 2013).

Fotoğraflar: Fotoğraflar, var olan bir nesnenin kanıtını sunar. Fotoğraf yoluyla giysilerin, eşyaların, bugün unutulmuş üretim tekniklerinin, örf ve âdetlerin tarihini ve insan eliyle oluşturulmuş veya tahrip edilmiş coğrafyanın, fiziki çevrenin, kentlerin ve yerleşim birimlerinin tarihini anlamamız kolaylaşır (Akbaba, 2013).

Haritalar: Harita kullanımı, Sosyal bilgiler dersinde bazı becerilerin gelişimine katkı sağlamaktadır. Öğrencinin keşfetme ve bütüncül algılama, mekan algılama gibi becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olurken; kuşbakışı algılama yeteneğine de katkı sağlamaktadır (Yaşar ve Gültekin, 2012). Haritalar, coğrafya bilgilerinin yanı sıra tarihle ilgili olguların öğretilmesinde de etkili bir biçimde kullanılabilir. Öğrencilerin tarihi olayın geçtiği ülkelerin yerini ve sınırlarını bilmesini, belli bir tarihi olayın nerede meydana geldiği, olaylara anlam vermesini, tarih bilgileri ile coğrafi bilgilerini birleştirmesine yardımcı olur (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005).

Tablo ve Grafikler: Sosyal bilgiler derslerinde kullanılan görsel araçlardan bir de tablolarıdır. Konular, birçok bilim dalının çıkarımlarının yer aldığı bilgileri içerdiği için, sayısal veriler ders kitaplarında yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersinde kullanılan tabloların hazırlanması sırasında öğrencilerin seviyeleri ve kullanım kolaylığı dikkate alınması gerekmektedir (Yazıcı, t.y.).

Grafikler bir olgunun, gelişme değişmesini gösteren ya da ikiden fazla olgular arasında karşılaştırmalar yapmaya yarayan, çizgilerle ifade edilmiş şeklidir. Grafikler, konuyu somutlaştırır, anlamayı kolaylaştırır. Ayrıca, bellekte iz bırakır, sayısal durumların karşılaştırılmasını sağlayarak, yorumlama ve genellerne olanağı sağlar (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005).

Kavram Haritaları: Öğrencinin bilgiyi anlamlı bir şekilde yapılandırmasında kullanılan araçlardan biri de kavram haritalarıdır. Kavram haritaları öğrencilerin kavramlar arasındaki ilişkiyi görme açısından ve bütüncül olarak öğrenmeyi sağlayarak kavram yanılgılarını gidermede etkilidir (Akbaba, 2013).

Zihin Haritaları: Zihin haritalama tekniği, öğrencilerin anlamlı öğrenmelerinin iskeletini oluşturmak için bir yol olarak tavsiye edilen bir grafiksel gösterim şeklidir (Novak, 1998). Sosyal bilgiler dersi disiplinler arası bir yapıya sahip olduğu için, birçok bilginin öğrenciye aktarımı sırasında zihin haritası tekniği dersin etkin olmasında kullanılabilir. Zihin haritası tekniği ile sosyal bilgilerin alt boyutlarının aktarılması ve anlaşılması kolaylaşır. Doğru bir şekilde yapılandırılmış bir zihin haritası öğrencide kalıcı öğrenmeyi sağlar (Karadeniz, Tangülü ve Faiz, 2013).

Karikatürler: Anlam yüklemek, hücum etmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Sever ve Koçoğlu, 2013). Karikatürler, Sosyal Bilgiler dersi için önemli öğretim materyalleridir. Karikatürler, birçok farklı teknik ile sınıf ortamına taşınabilir. Derse başlarken dikkatini çekmek, öğrencilerin dağılan dikkatini toplamak, sınıf atmosferini yumuşatmak, sınav öncesi kaygıları azaltmak, sınıf tartışmaları başlatmak, bir konunun değerlendirilmesi veya tartışılması için bir çıkış noktası oluşturmak gibi farklı amaçlarla karikatürlerden yararlanılabilir (Oruç, 2006).

Minyatür ve Gravürler: Minyatür; çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatıdır (TDK, 2019). Genellikle tarih öğretiminde karşımıza çıkmaktadır. Gravür ise ağaç, metal veya taş yüzeye ayrı katlar durumunda değişik renkli boyalar sürüldükten sonra üstteki katları yer yer kazıyarak alttaki renklerden yararlanma tekniği ile oluşturulan kazıma, resim kazıma olarak tanımlanmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretiminde gravürler özellikle değişim ve süreklilik algısının geliştirilmesi için kullanılabilir bir kaynaktır. Gerek tarih, gerekse coğrafya ile ilgili konuların öğretiminde gravürler ve fotoğraflar bir arada kullanılarak şehirler, mekanlar, sosyal hayattaki değişimin ve sürekliliğin analizi çok net bir şekilde yapılabilir (Akbaba, 2013).

Zaman Şeritleri: Sosyal Bilgiler programında yer alan önemli becerilerden biri, “Zaman ve Kronolojiyi Algılama” becerisidir. Bu becerinin göstergeleri olarak, öğrencilerin; takvim bilgisi edinmeleri, zamanları ayırt etmeleri (geçmiş-şimdiki-gelecek zaman), zaman ifadelerini doğru kullanmaları, kronolojik sıralama yapmaları, zaman şeridindeki veriyi yorumlamaları ve zaman şeridi oluşturmaları ölçütleri belirlenmiştir (Altun ve Kaymakçı, 2016).

Haber Yazıları: Sosyal Bilgiler dersinin öğretimi sırasında gazetelerden yararlanarak öğrenciler sosyal dünya ile ilgili ilginç problemlerle karşı karşıya getirilir. Gazeteler, öğrencilerin gözlem yapmaları, soru sormaları, bilgiyi araştırarak, gözlemlerdeki, olaylardaki düşünceleri açıklamaları, görüşlerini tartışarak, kendilerini geliştirip değiştirmeleri için ortam sağlamaktadır. Öğrenciler, gazetelerden yararlanılarak işlenen bir Sosyal Bilgiler dersi yoluyla, kendi sosyal dünyalarındaki anlayışları yapılandırdıkları gibi

düşünme becerilerini ve tüm okul programından elde ettikleri bilgileri bütünleştirip, bunlardan sonuç çıkarırlar ve sunulan problemleri çözmek için araştırma yapmaya başlarlar (Deveci, 2005).

Görsel kullanım ile ilgili çalışmalara bakıldığında; Hunter, Crismore ve Person (1987), Keser (2004), Özay ve Hasekeneoğlu (2007), Uzuner, Aktaş ve Albayrak (2010), Güzel ve Adıbelli (2011), Gülersoy (2013), Şahin (2014), Brugar ve Roberts (2017) gibi çalışmalara rastlanmaktadır. Literatür incelendiğinde yapılan çalışmalarda görsellerin ayrı ayrı incelendiği (harita kullanımı, grafik kullanımı vs.) görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları; Deveci (2005); Bednarz, Acheson ve Bednarz (2006), Duplass (2010), Yılmaz ve Çolak (2012), Darakçı (2013), Sidekli, Er, Yavaşer ve Aydın (2014), Altun ve Kaymakçı (2016), Pala ve Başbüyük (2019) tarafından yapılan araştırmalardır. Yapılan araştırmalarda, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında resim, fotoğraf ve harita tüm ders kitaplarında, tablo ve kronolojik sıralamalar bazı ders kitaplarında kullanıldığı; ancak şema, grafik, kavram haritası, bulmaca, kavramsal karikatür vb. görsel öğelerin ders kitaplarında az kullanıldığı (Şahin, 2014); Sosyal Bilgiler dersinde karikatür destekli öğretimin düz anlatım yöntemi ile yapılan öğretime göre daha etkili olduğu (Sidekli ve arkadaşları, 2014), zihin haritalama tekniğinin öğrenilenlerin daha kalıcı olmasını sağladığı (Kartal, 2011) sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan yola çıkarak, Sosyal Bilgiler dersinde görsel kullanımının ve ders kitaplarında yer verilme düzeylerinin önemli olduğu söylenebilir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsel kullanımının ne düzeyde bulunduğunu tespit etmektir. Bu amaçla 2019-2020 eğitim öğretim yıllarında okutulmasına karar verilen 5.- 6.- 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- İlköğretim 5. sınıf ders kitaplarında görsel kullanım durumu nedir?
- İlköğretim 6. sınıf ders kitaplarında görsel kullanım durumu nedir?
- İlköğretim 7. sınıf ders kitaplarında görsel kullanım durumu nedir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılarak veriler toplanmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Araştırmanın Deseni

Araştırmada ders kitaplarının görsel kullanım durumlarını incelemek amaçladığından, araştırma nitel araştırma yöntemlerinden döküman incelemesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Döküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, 2019-2020 eğitim- öğretim yılında MEB tarafından okullarda okutulması karar verilen 5- 6-7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenerek toplanmıştır. İncelenen ders kitaplarında görsel kapsamında; haritalar, tablolar, grafikler, kavram ve zihin haritaları, karikatür, minyatür ve gravür, zaman şeritleri, haber yazıları, fotoğraf ve resimler ele alınmıştır. Görseller incelenirken, ünitelere göre incelenmiştir. Tablolarda kısaltmalara yer verilmiştir. Kısaltmalar: G.H. (Gazete Haberi), İ.H. (İnternet Haberi), s.(sayfa) şeklindedir. Ders kitaplarında bulunan ölçme ve değerlendirme kısımları çalışmaya dahil edilmemiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda ders kitaplarının analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalara göre incelenmesine yöneliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel analiz yöntemi ile belirlenen veriler öncelikle tablolaştırılmış, ilgili araştırmalarla yorumlanmıştır. Tablolarda verilen bilgilere örnek olmasını sağlamak amacıyla ders kitabından alınan görseller sayfa numaraları ile gösterilmiştir.

Geçerlik ve güvenilirlik, araştırma sonuçlarının inandırıcılığını sağlamada önemli ölçütlerdir. Araştırmacı tarafından izlenen aşamaların açık ve ayrıntılı bir şekilde rapor edilmesi dış güvenilirlik, araştırmada elde edilen bulguların kendi yönelim ve tercihlerine göre biçimlendirilmediği onusunda okuyucuyu ikna etmek iç güvenilirliğin oluşturulmasında önemlidir (Kabapınar, 2003). Araştırma bulgularının orijinaliği bozulmadan verilmesi; alıntılar, görsellerle desteklenmesi araştırmanın iç güvenilirliğini yükseltir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu nedenle bu çalışmada da araştırmanın bulguları kısmında tabloların yanı sıra, konu ile ilgili görseller ve örneklere yer verilmiştir.

3. BULGULAR

5.-6.-7.sınıf ders kitaplarında yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular, frekans değerleri gösterilerek tablolaştırılmıştır.

3.1. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Kullanma Durumuna Yönelik Bulgular

Yapılan betimsel analiz sonucunda, beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında görsellere yer verilmesine ilişkin veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Görsel Kullanma Durumu

5.SINIF	Harita	Tablo	Zihin Haritası	Haber Yazıları	Fotoğraf	Resim
1.Ünite	-	1.Görev ve Sorumluluklarım (1)	1.Etkin Vatandaş Ne Yapar? (1) 2.Sosyal Bilgiler Dersinin Katkıları (1)	Çocuk Hakları (G.H) (1)	1.Sosyal Bilgiler Dersinden Öğrendiklerim (9) 2.Yeni Okulum (5) 3.Hak ve Sorumluluklarım (11) 4.Çocuk Hakları (3)	1. Sosyal Bilgiler Dersinden Öğrendiklerim (2) 2.Hak ve Sorumluluklarım (1) 3.Çocuk Hakları (1)
2.Ünite	1.Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları Haritası (1)	1.Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları (1) 2.Anadolu Uygarlıkları (1) 3.Mezopotamya Uygarlıkları (1) 4.Kültürel Özellikler (1) 5.Yabancı kelimeler ve Türkçe Karşılıkları (1) 6.Geçmişten Günümüze Kültürel Unsurlar (1)	-	-	1.Uygarlıklar (11) 2.Doğal Varlıklar (5) 3.Tarihi Mekan (8) 4.Tarihi Nesne (5) 5.Kültürel Zenginliğimiz (18) 6.Geçmişten Günümüze Kültürümüz (4)	1.Uygarlıklar (1) 2.Geçmişten Günümüze Kültürümüz (1)
3. Ünite	1.Türkiye Fiziki Haritası(1) 2.Türkiye Fiziki H. ve Yüzey Şekilleri(1) 3.Türkiye İklim Haritası (1) 4.Türkiye'nin İllerinin Nüfus Miktarı H. (1) 5.Türkiye Deprem Bölgeleri H. (1)	1.Yeryüzü Şekilleri (1) 2.Doğal ve Beşeri Özelliklerin Nüfus Üzerindeki Etkisi (1) 3. Doğal ve Beşeri Özelliklerin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkisi (1)	-	1.Deprem (G. H.) (1) 2.Sel (G.H) (1) 3.Çığ (G.H) (1) 4.Heyelan (G.H) (1) 5.Yangın (G.H) (1)	1.Lejant (1) 2.Yeryüzü Şekilleri (24) 3.İklim (10) 4.Nüfus ve Yerleşme (14) 5.Afetler (5) 6.Çevre Sorunları (5)	1.Yeryüzü Şekilleri (1) 2.Hava Tahminleri için kullanılan sembeler (6)
4. Ünite	-	1.Bireylerin Genel Ağ Kullanma Amaçları (1)	-	-	1.Teknoloji ve Toplum (2) 2.Doğru Bilgi (3) 3. Sanal Ortamda Güvenlik (1) 4.Bilim İnsanlarının Ortak Özellikleri (6) 5.Bilimsel Etik (3)	1.Doğru Bilgi (1) 2.Sanal Ortamda Güvenlik (4) 3.Bilim İnsanı (1)
5.Ünite	-	1.Ekonomik Faaliyetler ve Coğrafi Özellik (1) 2.Üretim Tüketim Dağıtım (1) 3.Girişimcilerin Özellikleri (1)	-	1.Girişimcilik (G.H)(2)	1.Ekonomik Faaliyetler (25) 2.Meslekler (12) 3..Ekonomi Ve Sosyal Hayat (7) 4. Üretim (3) 5.Dağıtım (3) 6.Tüketim (2) 7.Girişimcilik (1) 8.Bilinçli Tüketici (5)	1.Bilinçli Tüketici (2)

5.SINIF	Harita	Tablo	Zihin Haritası	Haber Yazıları	Fotoğraf	Resim
6. Ünite	-	1.İl ve İlçe Yönetim Müdürlükleri (1)	-	-	1.Kurumlar (8) 2.Yönetim (8) 3.Haklarımız (3) 4.Bayrağımız ve İstiklal Marşı (3)	1.Sivil Toplum Kuruluş Logoları (6) 2.Haklarımız (1)
7. Ünite	-	-	-	1.Ülkeler arası ekonomik ilişkiler (2) 2.Turizm (G.H) (1)	1.Yaşadığım Yerin Ülke Ekonomisine Katkısı (7) 2.Ekonomik İlişkilerde Teknoloji (10) 3.Turizm ve Uluslararası İlişkiler (3) 4.Ortak Mirasımız (11)	1.Çin Üretim Logosu (1) 2.Ekonomik İlişkilerde Teknoloji (1) 3.Ortak Mirasımız (5)

Tablo 1'e göre, 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en çok görsel fotoğraflar olmuştur (264). Daha sonra resimler (35) takip etmektedir. Diğer sıra ise şu şekildedir: Tablolar (15), haber yazıları (11), haritalar (6), zihin haritaları (2) dir. Grafik, kavram haritası, karikatür, minyatür, gravür, zaman şeridi 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kullanılmamıştır. Genellikle tablo kullanımı ders kitabındaki "Sıra sizde " kısımlarında kullanılarak etkinlik amacıyla verilmiştir.

Beşinci sınıf ders kitabında yeryüzü şekilleriyle ilgili fotoğraflar ve açıklamaları (s.66), 17 Ağustos 1999 Depremi ile ilgili bir gazete haberi verilmiştir (s.86). Buna göre;

Bu fotoğrafları gören öğrenci yeryüzü şekillerinin isimlerini somutlaştıracak ve kavramları birbirine karıştırdığı sırada fotoğraflar aklına gelecektir. Gündelik hayatta bunlardan birine rastladığında fotoğrafları hatırlayabilir böylece isimlerini söyleyebilir. Aynı zamanda verilen yeryüzü şekillerinin açıklamaları ve örnekleri olması konunun öğreticiliğini arttırmıştır.

BASINDAN

17 Ağustos 1999 Depremi

Marmara depreminde resmî rakamlara göre 17 bin 480 kişi hayatını kaybetti.

17 Ağustos 1999 sabahı, yerel saatle 03.02'de gerçekleşen, Kocaeli/Gölcük merkezli deprem, can ve mal kaybına yol açtı. 17 Ağustos 1999 depremi, başta Kocaeli, İstanbul ve Yalova olmak üzere geniş bir çevrede hissedildi. Yaklaşık 16 milyon insan, bu depremden değişik düzeylerde etkilendi. Bu nedenle Marmara depremi Türkiye'nin yakın tarihini derinden etkileyen en önemli olaylardan biridir.

Deprem Türkiye sanayisinin en gelişmiş olduğu yerlerde meydana gelmesi ve çok geniş bir alanı etkilemesi ülkede büyük sıkıntılara neden olmuştur. Deprem sonucunda 17.480 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 23.781 vatandaşımız yaralanmış, 505 vatandaşımız ise sakat kalmıştır. Deprem sonucunda 285.211 konutun hasarlı olduğu tespit edilmiştir.

17 Ağustos 2014 tarihli gazete haberinden düzenlenerek alınmıştır.

Kitapta 17 Ağustos depremi ile ilgili güncel bir haber verilmiştir. Öğrenci bu haberi okuyarak depremin etkilerini ve ne kadar önemli bir olay olduğunu fark edecektir. Bu haber öğrencinin deprem çantası hazırlamasını sağlayabilir.

Tablo 2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Görsel Kullanma Durumu

6. SINIF	Harita	Tablo	Grafik	Zaman Şeridi	Haber Yazıları	Fotoğraf	Resim
1. Ünite	-	1.Gruplar, Kurumlar ve Rolüm (1) 2.Kültürümüzün Öğeleri (1) 3.Hak ve Sorumluluklar (1)	-	1.Rollerimiz (1)	1.Yaşamdan Bir Öykü (İ.H) (1) 2.Otizm (İ.H) (1) 3.Sosyal Yardımlaşma (İ.H) (1)	1.Toplumdaki Roller (3) 2.Bayrak (2) 3.Din (2) 4.Dil (4) 5.Tarih (1) 6.Gelenek ve Görenekler(2) 7.Mimari (3) 8.Farklılıklar (5) 9.Sosyal Yardım (3) 10.Hak,özgürlük, Sorumluluk (4)	1.Tarih (1) 2.Farklılıklar (3) 3.Sosyal Yardım (4)
2. Ünite	1.Orta Asya (1) 2.Asya Hun Devleti (1) 3.Türklerin Orta Asya'dan Göç Yolları (1) 4.Köktürk Devleti (1) 5. II. Köktürk Devleti (1) 6.Uygur Devleti (1) 7.İslamiyetin Doğuşu (1) 8.Hz. Muhammed Döneminde İslamiyet'in Yayılışı (1) 9.İslamiyetin Yayılışı (1) 10. Abbasi Devleti (1) 11.Karahanlılar 12.Gazneliler(1) 13.Büyük Selçuklu D.(1) 14.Birinci Dönem Anadolu Beylikleri (1) 15.Türkiye Selçuklu D. (1) 16.İpek Yolu (2) 17.Baharat Yolu (1)	1.Türk Devletleri (1) 2.Arap Yarımadasında İslamiyetten Önce Ve Sonra (1) 3.Türklerin İslamiyeti Kabulünden Önce ve Sonrası (1) 4.Anadolu'nun Türk Yurdu Olmasında Etkili Olan Davranışlar (1)	-	1.Anadolu'nun Anayurt Olmasındaki Adımlar (1)	1.Bakü Tiflis Ceyhan Demir Yolu Projesi (İ.H) (1)	1.Türklerin Ana Yurdu Orta Asya (9) 2.İslamiyet'in Doğuşu (6) 3..Türklerin İslamiyetle Tanışması (2) 4.Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmesi (9) 5.Tarihi Yollar (1)	1.Türklerin Ana Yurdu Orta Asya (6) 2.Türklerin İslamiyetle Tanışması (5) 3.Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmesi (12) 4.Tarihi Yollar (1)
3. Ünite	1.Türkiye Dilsiz Haritası (1) 2.Kıtalar ve Okyanuslar (2) 3.Türkiye'nin Dağları (1) 4.Türkiye Fiziki Haritası (2) 5.Türkiye'nin Ovaları (1) 6.Türkiye'nin Platoları (1) 7.Türkiye'nin İklim H. (1) 8.Türkiye'nin Bitki Örtüsü (1) 9.Türkiye'nin Nüfus Dağılışı (2) 10.Türkiye'nin Tarım Ürünleri (1) 11.Türkiye de Hayvancılık (1) 12.Maden ve Enerji Kaynakları (1) 13.Türkiye'nin Sanayisi (1) 14.Orman Dağılımı (1) 15.Türkiye Haritası (1) 16.Dünya İklim Haritası (1)	1.Nüfus ve Özellikleri (1)	1.Kara ve Denizlerin Dünya Üzerindeki Dağılışı (3) (Pasta Grafiği) 2. Karadeniz İklimi (1) 3.Akdeniz İklimi (1) 4.Karasal İklim (1)	-	-	1.Konum (1) 2.İklim (6) 3.Nüfus (1) 4.Bitki Örtüsü (3)	1.Konum (3) 2.Yükselti (1)

4.Ünite	-	-	-	-	1.Yerli Araç (İ.H) (1) 2. Erzurum Gözlemevi (İ.H) (1) 3.Robatlar (İ.H) (1) 4. Yapay Zeka (İ.H) (1) 5.Korsanla Mücadele(L.h)(1)	1.Sosyal Bilimler (8) 2.Yapay Zeka (8) 3.Bilimsel Çalışma (8) 4.Korsan (2) 5.Patent (2)	1.Sosyal Bilimler (9) 2.Yapay Zeka (1) 3.Telif Hakkı (1)
5.Ünite	1. Türkiye'nin Orman Dağılımı (1)	1.Yatırım Türleri ve Sebepleri (1) 2.Meslek Tablosu (1)	1. Türkiye de Arazi Kullanım Grafiği (Pasta G.) (1)	-	1.Girişimcilik (İ.H) (1)	1.Ekonomik Faaliyetler (24) 2.Enerji Kaynakları (13) 3.Yatırım ve Pazarlama (8) 4.Vergi ve Kamu (6) 5.Girişimci (1) 6.Meslek (4)	-
6.Ünite	-	1.Yönetim Biçimleri (1) 2.Yasama, Yürütme, Yargı (1)	-	-	1.Karar alma süreci (2) (İ.H) 2.Sivil Toplum Kuruluşları (2) (İ.H) 3.Kamuoyu (1) (İ.H) 4. 15 Temmuz (İ.H) (1) 5.Yasa (İ.H) (1) 6.Türk Kadını (3) (İ.H)	1.Yönetim Biçimleri (5) 2.Devlet ve Organları (8) 3.Karar Alma Süreci (3) 4.Demokrasi (6) 5.Haklarımız (11) 6.Türk Kadını (8)	1.Yönetim Biçimleri (2) 2.Devlet ve Organları (2) 3.Demokrasi (1) 4.Türk Kadını (1)
7.Ünite	1. Türk Dünyası (1) 2. Türkiye Doğalgaz Boru Hatları (1)	1.Türkiye'nin Komşu Devletlerle İlişkisi (1) 2.İthal ve İhrac Edilen Ürünler (1) 3.Türkiye'nin Üstlendiği Uluslararası Roller (1)	1.Milli Gelir Oranına Göre Ülkelerin Yaptığı Yardım Grafiği (1)	-	1.TİKA ve TÜRKSOY (İ.H) (1) 2.Mülteciler (İ.H) (1) 3.Mevsimlik Tarım İşçileri (İ.H) (1) 4.Milli Üretim (İ.H) (1) 5.Türkiye ve Uluslararası Yardımlar (4) (İ.H)	1.Dış Politikamız (3) 2.İthalat-İhracat (6) 3.Barişçi Politika (4) 4.Popüler Kültür (5)	1.İthalat-İhracat (2) 2. 23 Nisan (1) 3.Popüler Kültür (1)

Tablo 2'ye göre, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en çok kullanılan görsel fotoğraflardır (215). Sonrasında sırayla resimler izlemiştir (57). Diğer sıra ise şu şekilde devam etmektedir: Harita (40), haber yazıları (28), tablolar (15), grafikler (8), zaman şeritleri (2) dir. Kavram ve zihin haritaları, karikatür, minyatür ve gravürler bu kitapta hiç kullanılmamıştır. Altıncı sınıf ders kitabında Türkiye hayvancılık haritası (s.121), yatırım türleri ve yatırım sebepleri ile ilgili tablo verilmiştir (s.115). Buna göre;

3.22: Türkiye Hayvancılık Haritası

Bu haritayı gören öğrenci Türkiye'de hayvancılığın dağılımını haritaya bakarak somutlaştırabilecek, bölgelere göre hayvancılığın dağılımını görebilecektir. Aynı zamanda harita okuryazarlığı becerisine de katkı sağlayacaktır.

Bu grafiğe bakarak öğrenci, Akdeniz ikliminin aylara göre getirdiği sıcaklık ve yağış ilişkisini yorumlayabilecektir.

Tablo 3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Görsel Kullanma Durumu

7.SINIF	Harita	Tablo	Grafik	Kavram Haritası	Zihin Haritası
1.Ünite	-	1.Sen dili ve Ben Dili (1) 2.Beceri,tutum ve davranışlar (1) 3.Genel ağız kullanımıyla değişenler ve değişmeyenler (1)	-	1.İletişim Araçları (1)	-
2.Ünite	1.Osman Bey Dönemi'nde Osmanlı Beyliği (1) 2.Orhan Bey Dönemi'nde Osmanlı Devleti (1) 3.Yıldırım Bayezid Dönemi (1) 4.II. Murat Dönemi (1) 5.Osmanlı Devleti (15-16 yy) Haritası (1) 6.İstanbul'u Kuşatma Planı (1) 7.Martellus'un Dünya Haritası (1) 8.Coğrafi Keşifler (1)	1.İstanbul'un Fethinin Sebepleri (1) 2.İstanbul'un Fethiyle Mısır Seferi'nin Benzer ve Farklı Yönleri (1) 3.Sanayi İnkılabı'nın İnsanların Yaşamına Etkileri (1) 4. 15-18. yüzyıllar arasında yaşanan gelişmelerin Osmanlıya Etkileri (1) 5. 15-18 yüzyıllar arasında yaşanan gelişmelerin insan hakları ihlalleri (1)	-	1.Osmanlı Ordusu (1)	-
3. Ünite	1.Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası (1) 2.Japonya Haritası (1) 3.Türkiye Fiziki Haritası (1) 4.Türkiye Nüfus Haritası (1) 5.Türklerin Anadolu'ya Göç Yolları (1)	1.Kudüs (1) 2.Yaşadığımız Yerin Özellikleri (1) 3.Yıllara göre İstanbul'un Nüfusu (1) 4.Yıllara Göre Türkiye'nin Toplam Nüfusu (1) 5. 2011-2016 Türkiye Geneli Doğumlar (1) 6.2011-2016 Türkiye Geneli Ölümler (1) 7.Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü (1)	1.Türkiye'nin Yıllara Göre Toplam Nüfusu (1) 2.Türkiye'nin 2005 Yılı Nüfus Piramidi (1) 3.Türkiye'nin 2017 yılı Nüfus Piramidi (1) 4.1975 Erkek-Kadın Nüfusun Okuryazarlık Oranı (1) 5.2012 Yılında Erkek-Kadın Nüfusun Okuryazarlık Oranı (1) 6.Kır ve Kent Nüfus Oranı (1)	1.Göç Türleri (1)	1.Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler (1) 2.Göçün Sebepleri (1)
4.Ünite	-	1.Bilgi Kullanımı (1) 2.Teknolojiyle birlikte bilginin korunması,aktarılmaması, yaygınlaştırılması (1) 3.Teknoloji ve bilimsel birikimin oluşması (1)	-	-	-
5.Ünite	-	1.Toprağın Üretimdeki ve Yönetimdeki Önemi (1) 2.Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Hayattaki Önemi (1) 3.Kendimi Tanıyorum (1)	-	1.Meslek (1)	1.Toprakla İlgili Kavram ve Sözcükler (1) 2.Meslek Seçimi (1)

6.Ünite	-	1.Demokrasinin İlkeleri (1) 2.Türk Devletleri ve Yönetim (1) 3.Kurum ve kuruluşlar ve bunların görev ve sorumlulukları (1)	-	-	1.Demokrasinin İlkeleri (1)
7.Ünite	-	-	-	1.Kalıp Yargı (1)	-

Tablo 4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Görsel Kullanma Durumu

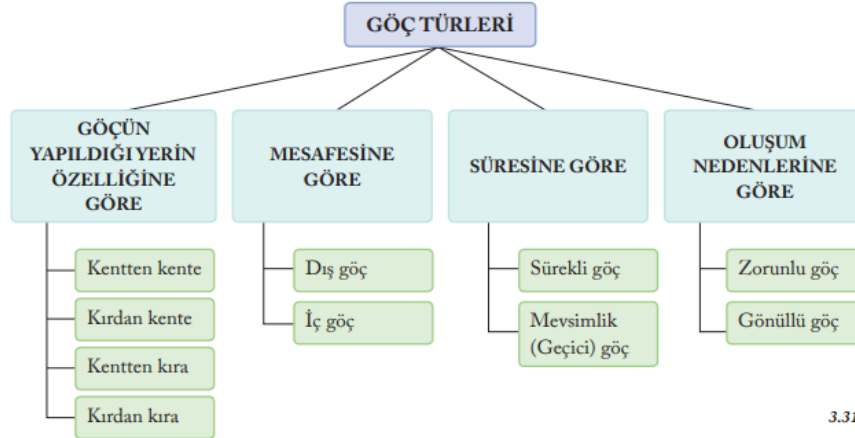
Karikatür	Minyatür	Gravür	Zaman Şeridi	Haber Yazıları	Fotoğraf	Resim
1.Kitle İletişim Araçları (1)	-	-	-	1.Kitle İletişim Araçları (İ.H) (3)	1.İletişim (14) 2.Medyanın Hayatımızdaki Yeri (3) 3.Kitle İletişim Araçları (5)	1.İletişim (1) 2.Genel Ağ (1) 3.Kitle İletişim Araçları (1)
-	1.Osman Bey (2) 2.Orhan Bey (2) 3. I. Murat (4) 4.Yıldırım Bayezid (2) 5.Çelebi Mehmet (2) 6.II.Murat(1) 7.Osmanlı Ordusu (4) 8.Ekonomik Faaliyetler (4) 9.Fatih Sultan Mehmet (2) 10.Istanbul'un Fethi 11.Yavuz Sultan Selim (3) 12.Kanuni Sultan Süleyman (4) 13.Kültür (3)	1.Müslüman ve Gayrimüslüman Osmanlı Halkı (1) 2. II. Murat. (1) 3. Ermeni Tacir (1) 4.Rum Köylü Kadını (1) 5.Türk Kadını (1) 6.Kapalıçarşı (1) 7. Ciğër Sanatçısı ve Kediler (1) 8.Hamam(1) 9.Kervansaray (1) 10.Cirit Oyunu (1)	1.Kuruluş Dönemi Padişahları (1) 2.Yükselme Dönemi Padişahları (1) 3.Coğrafi Keşifler (1)	1.Kayı Boyu (İ.H) (1) 2.PTT (İ.H) (1)	1.Kuruluş (4) 2.Ordu (3) 3.Toplum ve Ekonomi (1) 4.Fetih (4) 5.Avrupa'daki Gelişmeler (13) 6.İslahat Hareketleri (10) 7.Kültür ve Sanat (7)	1.Kuruluş (4) 2. Toplum ve Ekonomi (4) 3.Fetih (3) 4. Avrupa'daki Gelişmeler (12) 5. İslahat Hareketleri (7) 6.Kültür ve Sanat (6)
-	-	-	-	1.Göç (İ.H)(1) 2.Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü (İ.H) (5)	1.Türkiye'deki Şehirler (14) 2.Dünya'daki Şehirler (8) 3.Göç (2) 4.Japonya Bayrağı (1) 5.Türk Bayrağı (1)	1.Çatalhöyük (1)
-	1.Türk İslam Medeniyetindeki Bilginler (4)	-	1.Yazı ve Yazı Gereçleri (2)	-	1.Bilginin Serüveni (13) 2.Türk -İslam Medeniyetinde Bilginler (10) 3.Avrupa'daki Bilimsel Gelişmeler (7)	1.Bilginin Serüveni (2) 2.Türk -İslam Medeniyetinde Bilginler (3) 3.Avrupa'daki Bilimsel Gelişmeler (4) 4.Ozgür Düşünce (2)
-	-	-	1.Geçmişten Günümüze Tarım Alanındaki Teknolojik Gelişmeler (1)	1.Geçmişten Günümüze Üretim Araçları (İ.H)(1) 2.Vakıflar (İ.H)(1) 3.Yeni Meslekler (İ.H)(1) 4.Dijital Dünya (İ.H)(1)	1.Toprak (2) 2.Geçmişten Günümüze Üretim Araçları (2) 3.Meslek Edindiren Kurumlar (3) 4.Yeni Meslekler (11) 5.Dijital Dünya (4)	1.Toprak (2) 2.Geçmişten Günümüze Üretim Araçları (1) 3.Sivil Toplum Kuruluşları (4) 4.Dijital Dünya (1)
-	1.Divan-ı Hümayun (1)	-	1.Demokrasinin Ortaya Çıkışı (1)	1.Demokrasi Dışı Uygulama (İ.H)(1) 2.Anayasa (İ.H) (7) 3.Antidemokratik Uygulamalar (İ.H)(1) 4.Antidemokratik Uygulamalar (G.H)(1)	1.Demokrasi (1) 2.Atatürk ve Demokrasi (5) 3.Savaş (1) 4.Demokratik Uygulamalar (1)	1.Yönetim (1) 2.Kurum ve Kuruluşlar (6)
-	-	-	-	1.Bariş (İ.H) (5) 2.Türkiye ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar (İ.H) (3) 3.Kalıp Yargı (İ.H)(1) 4.Dünya Sorunları (İ.H)(1)	1.Kalıp Yargı (2) 2.Dünya Sorunları (10)	1.Bariş (5) 2.Türkiye'nin Üye Olduğu Kuruluşlar (7) 3.Kalıp Yargı (2)

Tablo 3 ve Tablo 4'e göre, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında en çok kullanılan görsel fotoğraflardır (162). İkinci olarak ise resimlerdir (80). Bu sırayı minyatürler (39), haber yazıları (35), tablolar (24), haritalar (13), gravürler (10), zaman şeritleri (7), grafikler (6), kavram haritaları (5), zihin haritaları (5) şeklinde izlemektedir. En az kullanılan görsel karikatür (1) olmuştur. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kullanılmayan görsel yoktur.

Yedinci sınıf ders kitabında Osmanlı Dönemi'ne ait minyatür (s.44) ve göç türleri ile ilgili kavram haritası verilmiştir (s.114). Buna göre;

Öğrenci bu görsele bakarak o dönemin koşullarını, kılık kıyafetini Türk kültürünü yorumlayabilir. Sosyal Bilgiler dersi çok disiplinli bir yapıya sahip olduğundan sanatı da içinde barındırmaktadır. Öğrencinin aynı zamanda sanat ve estetik değerini de gözönüne almaktadır.

Bu kavram haritasıyla öğrenciler göç türlerini bütün olarak görebilecektir. Sosyal Bilgiler dersinde genelde tarih konularıyla ilgili kavram haritaları bulunmaktadır. Kavram haritaları sadece tarih ile ilgili konularda değil çoğu konuda kullanılabilir. Yukarıdaki kavram haritası buna örnektir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma bulgularına göre, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında en çok kullanılan görsel fotoğraflar olmuştur. Kullanılan fotoğraflar metinlerle tutarlılık göstermektedir. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında grafik, kavram haritası, karikatür, minyatür, gravür, zaman şeridi kullanılmamıştır. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı görsel çeşitliliği açısından yeterli olmadığı tespit edilmiştir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kavram ve zihin haritaları, karikatür, minyatür ve gravürler kullanılmamıştır. 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tüm görsel çeşitleri kullanılmıştır. Görsel çeşitliliğinin fazla olduğu kitap, 7. sınıflara ait kitap olmuştur

5.-6.-7. sınıf ders kitaplarında kavram ve zihin haritalarına, karikatürlere çok az sayıda yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Oysa yapılan çalışmalarda, bu görsel türlerinin öğrencilerin katılımı, olumlu tutum ve ders başarısı üzerinde olumlu etkisinin olduğu belirlenmiştir. Yılmaz ve Çolak (2016) tarafından yapılan çalışmada, Sosyal bilgiler müfredatında yer alan kavramların öğretiminde kavram haritaları tekniğinin kullanılmasının kavramların öğrenciler tarafından doğru ve anlamlı bir şekilde öğrenilmesinde, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı olumlu tutum geliştirmelerinde, derse aktif katılımlarını sağlamada ve dersteki başarılarını yükseltmede etkili olduğu belirtilmektedir. Kartal (2011)'ın yaptığı çalışmada Sosyal Bilgiler dersinde zihin haritası kullanımının akademik başarıya etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sidekli ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmada ise, Sosyal bilgiler dersinde karikatürle öğretimin daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer çalışmalarda da (Durualp, 2006; Oruç, 2006; Akengin ve İbrahimoglu, 2010) aynı sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada güncel konularla ilgili haberler, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (11), 6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (28), 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise (35) şeklindedir. Çelikkaya ve Yakar (2015) tarafından yapılan çalışmada, güncel konularla ilgili haberlere 6. sınıf kitaplarında diğer sosyal bilgiler ders kitaplarına oranla daha fazla yer verildiği ancak; 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sayı olarak azaldığını belirtilmektedir. Bu çalışmaların sonuçlarının örtüşmemesinin nedeni ders kitaplarının güncellenmesinden kaynaklı olabilir.

Araştırma bulgularına göre, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında en fazla resim kullanımı 7. sınıf ders kitabında (80), en az resim kullanımı beşinci sınıf ders kitabında (35) olmuştur. Karababa'ya (2005) göre, Türkiye'de yazılmış kitaplardaki resimler metinle ilişkili olmasına rağmen metni tamamlayıcı, açıklayıcı ve anlamayı güçlendirici bir nitelikte değildir. Eşgi ve Dursun (2008) ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım yönünden yeterli olmadığına ulaşılmıştır. Uzun vd. (2010)'a göre ders kitaplarındaki resimlemeleri genel anlamda olumlu olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir.

Ders kitaplarında harita kullanımına bakıldığında; en fazla harita kullanımı altıncı sınıf ders kitabı (40) en az harita kullanımı beşinci sınıf ders kitabı (6), tablo kullanımı en fazla yedinci sınıf ders kitabında (24), beşinci ve altıncı sınıf kitaplarında bu durum ise eşittir (15).

Grafik kullanımı 6. sınıflarda (8) yer alırken, 5. sınıf ders kitaplarında yer verilmemiştir. Kavram haritaları sadece 7. sınıf ders kitaplarında (5) kullanılmış olup, 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında yer verilmemiştir. 7. sınıfta kullanılan kavram haritalarının sayısı da yetersizdir. Zihin haritaları en fazla 7. sınıf kitabında (5) yer alırken; 6. sınıf ders kitabında ise hiç yer verilmemiştir. Karikatür (1), minyatür (39) ve gravür (10) sadece 7. sınıf ders kitabında yer almıştır. En fazla zaman şeridi 7. sınıf ders kitabında (7) bulunmaktadır. 5. sınıf kitabında ise yer verilmemiştir.

5. ÖNERİLER

- 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı görseller açısından tekrar incelenmeli ve yenilenmelidir.
- 5. ve 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsel kullanım durumları yetkililer tarafından yeniden incelenmelidir. Karikatür, kavram ve zihin haritası eklenmelidir.
- Zaman ve kronolojiyi algılama becerisi için zaman şeritleri önemli araçlardır. Bu yüzden ders kitaplarında daha fazla zaman şeridine yer verilmelidir.

Bu konuyla ilgili araştırma yapacak araştırmacılar için öneriler;

- 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi ile ilgili bir çalışma yapılabilir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ve öğrencilerin ders kitaplarındaki görsel öğelerin kullanımıyla ilgili görüşleri alınabilir.

KAYNAKÇA

AKBABA, B. (2013). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Pegem.

AKENGİN, H. ve İBRAHİMOĞLU, Z. (2010). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına ve derse ilişkin görüşlerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 1-19.

- ALTUN, A. ve KAYMAKÇI, S. (2016). Zaman ve kronolojinin öğretiminde bir materyal: Zaman şeritleri. *Turkish History Education Journal*, 5(1), 157-192.
- BEDNARZ S.W, ACHESON, G. & BEDNARZ, R.S. (2006). Maps and map learning in social studies. *Social Education*, 70(7), 398-432.
- BRUGAR, K.A. & ROBERTS, K.L. (2017). Seeing is believing: Promoting visual literacy in elementary social studies. *Journal of Teacher Education*, 68(3), 262-279.
- ÇELİKKAYA, T. ve YAKAR, H. (2015). Sosyal bilgiler programında gazete, dergi ve internet haberlerinin kullanılması. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10(3), 251-270.
- DARAKÇI, S. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında harita kullanımı. *Mehmet Akif Ersoy Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 15-31.
- DEMİREL, Ö. ve KIROĞLU, K. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DEVECİ, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4, 159-166.
- DUPLASS, J. A. (1996). Charts, tables, graphs, and diagrams: An approach for social studies teachers. *The Social Studies*, 87(1), 32-38.
- DURUALP, E. (2006). *İlköğretimde sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- EŞGİ, N. ve DURSUN, F. (2008). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler öğretimi ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 21-34.
- GÜLERSOY, A.E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- GÜZEL, H.ve ADIBELLİ, S. (2011). 9. sınıf fizik ders kitabının eğitsel, görsel, dil ve anlatım yönünden incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 202-216.
- HUNTER, B., CRİSMORE, A. & PERSON, D. (1987). *Visual Displays in Basal Readers and Social Studies Textbooks*. H. A. Houghton et al. (eds.), The Psychology of Illustration New York Inc.
- KABAPINAR, F. (2003). Kavram yanılgılarının ölçülmesinde kullanılabilecek bir ölçeğin bilgi kavrama düzeyini ölçmeyi amaçlayan ölçekten farklılıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 230, 40-47.
- KARTAL, A. (2011). *Zihin haritalama tekniğinin sosyal bilgiler dersinde öğrenci başarısı, tutumu ve kalıcılığına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Rize Üniversitesi, Rize.
- KARABABA, Z.C. (2005). Avrupa'da anadili öğretimi türkçe ve ingilizce anadili ders kitaplarının incelenmesi ve karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 33(167).
- KARADENİZ, O., TANGÜLÜ, Z. ve FAİZ, M. (2013). Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde zihin haritalama tekniğinin kullanılmasının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 131-142
- KESER, H. (2004). İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 261-280.
- KESKİN, Y.(2020). Sosyal Bilgiler Programı Tarihi ve Güncel Gelişmeler. Tekin Çelikkaya, Çağrı Öztürk Demirtaş, Tercan Yıldırım, Hamza Yakar (Eds.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi I*. içinde. (s.1-42). Ankara: Pegem Akademi.

- KIZILÇAOĞLU, A. (2003). Orta öğretim coğrafya ders kitapları değerlendirme ölçütleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 8, 95.
- KUTLU, Ö. (1998). İlköğretimde öğrenci yetiştirme yaklaşımı, öğretme-öğrenme sürecinin izlenmesi: Öğrenme eksikliklerinin ve güçlüklerin belirlenmesi ve öğretimde başarısızlığın önlenmesi”, *Eğitimde Yansımalar: IV, Cumhuriyetin 75. Yılında İlköğretim, 1. Ulusal Sempozyumu*, 27-28 Kasım 1998, Ankara.
- KÜÇÜKAHMET, L. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- NALÇACI, A. ve ERÇOŞKUN, M.H. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanılan materyaller, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 141-154.
- NAS, R. (2000). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları,
- NOVAK, J. (1998). *Learning, Creating and Using Knowledge: Concept Maps as Facilitative Tools in Schools and Corporations*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- ORUÇ, Ş. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde mizah*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ÖZAY, E. ve HASEKENEÖĞLU, İ. (2007). Lise-3 biyoloji ders kitaplarındaki görsel sunumda gözlemlenen bazı sorunlar. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 4(1), 80-91.
- PALA, Ş. ve BAŞIBÜYÜK, A. (2019). Matematik Becerisinin Sosyal Bilgiler Derslerindeki Harita Grafik ve Tablo Okuma Becerilerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 3(1), 41-56.
- SEVER, R.ve KOÇOĞLU, E. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem.
- SİDEKLİ, S., ER, H., YAVAŞER, R. ve AYDIN, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: Karikatür. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014(2), 151-163.
- SÖNMEZ, Ö. (2005). L’Enseignement de la culture- civilisation française dans les manuels scolaires utilises en turquie, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Universite de Nantes, Nantes.
- ŞAHİN, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- ŞAHİN, T. Y. ve YILDIRIM, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- TÜRK DİL KURUMU [TDK] (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- UZUNER S., AKTAŞ, E. ve ALBAYRAK, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (İllüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi, *TÜBAR-XXVII*, 722-733
- YAŞAR, Ş. ve GÜLTEKİN, M. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç- Gereç Kullanımı. Cemil Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- YAZICI, K. (t.y.). Sosyal bilgilerde kullanılan görsel araçlar: Haritalar-küreler, resimler, tablolar ve grafikler. *Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 51, 651-662.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILMAZ, K. ve ÇOLAK, R. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde kavram haritaları kullanımının öğrencilerin tutum, akademik başarı ve bilgilerinin kalıcılık düzeylerine etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-16.